

GYÖRGYI KÁLMÁN

Tokaji Géza felfogása az okozati összefüggésről és újabb fejlemények az okozatossági tanban

1961-ben jelent meg a szegedi Acta-sorozatban Tokaji Géza tanulmánya az okozati összefüggés kérdéseiről.¹ A Szerző „kis dolgozatát” akkor előtanulmánynak szánta „egy, a bűncselekmény tárgyi oldaláról tervbevetett monográfiához”,² amelyet később nem írt meg, viszont az 1970-es években végzett kutatások nyomán 1984-ben közzétett becses munkája már egy teljes bűncselekménytant tartalmaz. Ez a monográfia kitűnő összefoglalása a bűncselekménytan alapkérdéseinek. Az itt kifejtettek felhasználásra kerültek a szegedi egyetem büntetőjogi jegyzetében, majd tankönyvében is.

Ebben az írásban, amellyel a hetvenedik születésnapján köszöntöm Tokaji Géza tanár urat, az ő okozatossággal kapcsolatos felfogásának alakulását idézem fel, annak első megfogalmazásától az utóbb végbevitt módosításokig. Ezt követően az okozati összefüggéssel és az objektív beszámítással kapcsolatos újabb megfogalmazások közül mutatok be néhányat.

1. Tokaji okozatossági felfogása

Tokaji 1961-ben közzétett tanulmánya két részből áll. Az első részben áttekinti a korabeli szocialista – nagyrészt szovjet – jogirodalomban kifejtett nézeteket. A második részben fejt ki a saját felfogását.

Tokaji a marxista filozófia okfogalmából indul ki, aminek a büntetőjogi dogmatika szempontjából jelentős következtetése az, hogy az okozati kapcsolat „objektív kategória”, így nem lehet „az emberi tudat hozzá való viszonyulásának függvényévé” nyilvánítani.

A *conditio sine qua non* (c.s.q.n.) formulát használhatónak tartja, de rámutat arra, hogy „helyes álláspont szerint az említett formula nem mint az ok tulajdonképpeni fogalma, hanem, mint az okfogalomból következő, és a már elszigetelt

¹ Tokaji Géza: Az okozati összefüggés kérdése a szocialista büntetőjogban. Acta Jur. et Pol. Szeged, 1961. Tom. VIII. Fasc. 9., 35. p.

² I.m. 3. p.

jelenségek közötti kapcsolat felderítésére szolgáló vizsgálódási módszer fogható csupán fel.³

Az ún. kettős kauzalitás esetéről azt mondja, hogy ennél „a formula végképp felmondja a szolgálatot”, ezért a formulát, mint a valóságot „megközelítő pontossággal” tükröző módszert tartja alkalmasnak arra, hogy „a jogalkalmazó szervek munkáját segítse”.⁴

Tokaji felfogásában fontos helyet foglal el az „elszigetelési” művelet, ami azt jelenti, hogy az elkövetési magatartás és az eredmény között kell vizsgálni az oksági kapcsolatot. Az elkövetési magatartás tekintetében különbséget tesz az azt közelebbről is leíró meghatározás és az eredmény okozására való utalással történő meghatározás között. Az utóbbiaknál a regressus ad infinitum hibáját azzal kívánja elkerülni, hogy csak olyan akaratlagos emberi magatartást fogad el követési magatartásként, „amely in abstracto alkalmas arra, hogy konkrét megnyilvánulásaiban társadalomra veszélyes legyen.”

A „véletlen”, „bonyolult”, „távoli”, „laza” okozati összefüggést azonban annak ellenére ki kívánja zárni a büntetőjogilag releváns okozati összefüggés köréből, hogy egyébként az okkiválasztó elméleteket a szubjektív szempontok figyelembe vétele miatt elveti. Így jut arra a következtetésre, hogy ha „az elkövetéskor fennforgó feltételek alapján az elkövetési magatartás és az eredmény kapcsolata olyannyira távoli, olyannyira laza, az eredmény bekövetkezéséhez szükséges faktorok csatlakozása a véletlenek olyan bonyolult játékatól függ még, hogy az eredménynek az elkövető terhére írása a büntetés célját nem szolgálná, az elkövetési magatartás, mint ok, már objektív alapon elveszti büntetőjogi jelentőségét.”⁵

Így *Tokaji* az okozatosság kérdését követően egy további kérdést enged meg, a relevancia vizsgálatát. A relevancia vizsgálatának alapja az okozati összefüggés bonyolultsági foka, amit *Tokaji* objektív kritériumnak tekint, teleologikus kritérium viszont a büntetési célok bekapcsolása, az, hogy az ok a büntetőjogi felelősség szempontjából relevánsnak minősül-e.

A *Tokaji* által eszközölt oki szelekció rendszertani elhelyezése nyitva maradt. Kétségtől egy, az oksági viszony megállapítását követő további szintet jelent a relevancia vizsgálata, de ennek a külön dogmatikai besorolását nem végezte el. Nem véletlen ezért, hogy *Viski* úgy értelmezte *Tokaji* felfogását, hogy a jogilag nem releváns okokat „már az objektív okozati összefüggés szintjén” zárja ki a büntetőjogi felelősség köréből.⁶

A relevancia vizsgálata körében érvényesített kritériumot egyébként *Horváth Tibor* szubjektív ismérvek minősítette.⁷ Hasonlóan vélekedtem korábban én is.⁸

A relevanciaelmélet, amely *Mezgerre* vezethető vissza, tulajdonképpen már elválasztotta egymástól az okozati összefüggés megállapítását annak büntetőjogi relevanciájától, amelyben jogi felelősségi szempontok érvényesülnek, de még nem

³ I.m. 22.p.

⁴ I.m. 24.p.

⁵ I.m. 32.p.

⁶ *Viski* László: Közlekedési büntetőjog. Budapest, 1974. 350. p.

⁷ *Horváth Tibor*: Az élet, testi épség, egészség büntetőjogi védelme. Budapest, 1965. 168.p.

⁸ *Györgyi Kálmán*: A büntetőjogi okozatosság kérdéséhez. Jogtudományi Közlöny, 1968. 7–8. 365. p.

munkálta ki az okozati összefüggés vizsgálatát követő szint önálló dogmatikai elhelyezését. Ezt a lépést aztán az „objektív beszámítás elmélete” tette meg.⁹

A tant – amely *Hegelre* nyúlik vissza – *Larenz* nyomán *Honig* dolgozta ki, megújítása *Roxin* nevéhez fűződik, finomításán számosan munkálkodtak.¹⁰

A magyar büntetőjogi irodalomban először *Viski* képviselte az objektív beszámítás modern felfogását. A kauzalitást a diszpozíció szintjére helyezve az objektív beszámítást a (jogellenségi) tényállásba telepítette jogszempontról, értékelő felelősségi kategóriaként. *Viski* formulája szerint az objektív beszámítás kizárt, „ha a káros eredmény a cselekmény szabályszegő volta nélkül is elkerülhetetlen lett volna, illetőleg az nem a megszegett szabály védelmi céljának körében vagy a szabályszegés szempontjából nem adekvát módon, illetőleg mértékben következett be.”¹¹

Tokaji 1974-ben megjelent jegyzetében *Viski* nyomán kiegészítette az okozati összefüggéssel kapcsolatos felfogását. Fenntartotta azt a vélekedését, hogy az okozati „összefüggés szerfelett távoli, szerfelett laza” volta már objektíve sem alapozhatja meg az eredményért való felelősséget. Emellé vette fel a *Viski* által kimunkált szempontot: az eredmény objektív elkerülhetetlenségét. Eszerint „a tényállásszerű elkövetési magatartás folytán létrejövő eredmény nem írható az elkövető terhére, ha az eredmény jogszerű viselkedés esetén is lényegileg ugyanúgy bekövetkezett volna”.¹² A korábbinál egyértelműbben szögezi le, hogy helyes a különbségtétel az okozati összefüggés megléte és az eredménybekövetkezés objektív relevanciája között. 1984-ben megjelent bűncselekménytani monográfiájában tovább pontosítja az okozatossági tan kérdésében elfoglalt álláspontját.

A *c.s.q.n.* formula időközben végbevitt pontosításait figyelembe véve megállapítja, hogy „A formula még a nem életszerű ellenpéldák többségében sem mondja fel a szolgálatot, ha megfelelően értelmezzük.”

A relevancia-tan méltatása kapcsán leszögezi, hogy „az alapgondolatát tekintve helyes” az a „teória, amely az okozatosság és a bűnösség vizsgálata közé a tárgyi oldalhoz sorolt relevanciát építette be”, „mivel az okok között különbséget tenni, nem az okozati összefüggés megléte, hanem csakis egy további szinten, az okok jelentőségéhez igazodó relevancia szempontjából lehet.”¹³ Ez az állásfoglalás már meghaladja a hagyományos relevanciaelmélet hibáját, amely mindezt az okozati összefüggés szintjén kezelte, s kivédni volt hivatott olyan interpretációt, amely *Tokaji* felfogását az okkiválasztó elméletek közé kívánta besorolni. Annál érdekesebb, hogy *Tokaji* az objektív beszámítás tanát mégis „alapvetően hibás”-ként élesen bírálja és elveti.¹⁴ Láttuk, hogy *Viskinél* a relevancia és az objektív beszámítás szinonimaként szerepel.¹⁵

Valójában az történt, hogy *Tokaji* a régebbi objektív beszámítási teóriára lőtte ki nyilait, de az objektív beszámítás újabb teóriái már előbbre jutottak. Nem arról van szó, hogy *Tokaji* ezeket ne ismerte volna, hiszen egy lábjegyzetből kiderül,¹⁶ hogy ismeri ezeket az „objektív beszámítás néven” szereplő újabb felfogásokat, amelyeket

⁹ *Triffierer, Otto: Österreichisches Strafrecht. 2. Aufl. Wien–New–York, 1994. 127. p.*

¹⁰ *Viski: i.m. 361–362. p.*

¹¹ *Viski, i.m. 373. p.*

¹² *Tokaji Géza: Fejezetek a büntetőjog általános része köréből. Szeged, 1974. 69. p.*

¹³ *Tokaji Géza: A bűncselekménytani alapjai a magyar büntetőjogban. Budapest, 1984. 197. p.*

¹⁴ *i.m. 198. p.*

¹⁵ *Viski, i.m. 373. p.*

¹⁶ *Tokaji 13. jegyzetben i.m. 198. p. a 325. jegyzet.*

dicsérőleg említi és végülis: abban nem talált semmi kivetni valót, hogy *Viskinél* a relevancia mellett egyjelentésűként ott szerepel az objektív beszámítás fogalma is. Láttuk, hogy *Tokaji* az okozati összefüggés „szerfelett távoli, szerfelett laza” voltára való hivatkozással az eredmény bekövetkezésének az objektív relevanciáját kizárta. Ezt a szempontot korábban a büntetés céljából vezette le. Ezt a felfogását *Tokaji* új monográfiájában akként módosította, hogy a cselekmény társadalomra veszélyessége fokát kapcsolta be szelekciós szempontnak, mondván: „ha az okozati összefüggés annyira távoli, laza, hogy emiatt a cselekmény a társadalomra veszélyesség szempontjából olyan, mintha az eredmény be sem következett volna, az eredmény már objektív alapon sem írható az elkövető terhére.”¹⁷

Ez a felfogás a későbbiekben egy érdekes új szemponttal gazdagodott. A szegedi büntetőjogi jegyzet 1987. évi kiadásában ilyenként jelent meg a cselekmény társadalomra veszélyességével kapcsolatban az, hogy „az elkövetéskor fennálló feltételek alapján a sérelem vagy veszély” bekövetkezésének *reálisnak* kell lenni. Ennek folytán nyilván hiányzik a cselekmény társadalomra veszélyessége, ha a sérelem vagy veszély bekövetkezése nem volt reális. *Tokaji* példát is hoz: ha valakit egy szívességre kérnek és eközben közlekedési baleset éri, a szívességet kérő cselekménye nem volt reálisan társadalomra veszélyes.¹⁸ Ez itt, ha jól értem, a szociális adekvancia megjelenítése és a cselekmény társadalomra veszélyesség fogalmával való kifejezése.

Ez az új szempont megjelenik az okozásért való felelősségről szóló részben is. A társadalomra veszélyesség fogalmához hozzátársított „realitás” *Tokaji* számára jó eszköznek tűnik ahhoz, hogy a korábbi definícióiban szereplő „távoli, laza” jelzőkhöz felvegye az „irreális” jelzőt is. A módosított formula így szól: „Ilyenkor az okozati összefüggés annyira távoli, annyira laza, az eredmény bekövetkezése az elkövetéskor fennforgó feltételek alapján még olyan mértékben irreális, hogy emiatt a cselekmény a társadalomra veszélyesség szempontjából olyan, mintha az eredmény be sem következett volna. Ezért az ilyen eredmény már objektív alapon sem írható az elkövető terhére.”¹⁹ Ez a megfogalmazás azonban előrelépést nem jelent a *Tokaji*-féle relevancia-felfogás első változatához képest, mert azt nehéz egy relevancia-elméletben elfogadni, hogy „a cselekmény a társadalomra veszélyesség szempontjából olyan, mintha az eredmény be sem következett volna.” Az eredmény ugyanis bekövetkezett. Amit sikerrel lehet vitatni, az az, hogy a cselekményt az eredményhez kapcsolódó viszony releváns volt-e.

Új elem viszont „az elkövetőtől függetlenül később csatlakozó további ok (valakinek a magatartása avagy valamely esemény)” megjelenítése e körben, de csak annyiban, hogy „merőben más irányt ad az események menetének”. Ennek a kérdésnek a részletesebb kifejtésére nem került sor.

Az 1993-ban megjelent szegedi büntetőjogi tankönyvben olvashatjuk *Tokaji* okozatossággal kapcsolatos nézeteinek legújabb megfogalmazását.

Ennek fő tételei a következők:

Az okozati összefüggés ténye szempontjából a feltételek egyenértékűségét kell elfogadni és a *c.s.q.n.* formulát „szokásos” alkalmazni.

Kivételes esetekben hiányozhat az okozatosság megléte ellenére a relevancia. Ennek két esete lehet:

¹⁷ I.m. 207. p.

¹⁸ Nagy Ferenc – Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része. I. kötet Szeged, 1987. 53. p.

¹⁹ I. m. 96. p.

a) Ha az elkövetőtől függetlenül később csatlakozó további ok (valakinek a magatartása, valamely esemény) „merőben más irányt ad az események menetének.” „Ilyenkor ... a bűncselekmény tettesének a magatartása és az ... eredmény közti okozati összefüggés annyira távoli, annyira laza, az eredmény bekövetkezése az elkövetéskor fennforgó feltételek alapján még olyan mértékben irreális, hogy a cselekményt úgy kell elbírálni, mintha az eredmény be sem következett volna.”

b) Az objektív relevancia hiányának a másik esete az, ha az eredmény objektíve elkerülhetetlen. Ilyenkor „az elkövető kötelességellenes magatartásával úgy okozza az eredményt, hogy az szabályszerű magatartás esetén is lényegileg ugyanúgy bekövetkezett volna.”²⁰

Az a) alatt említett formula legutóbbi megfogalmazásában új az, hogy Tokaji most szakított a korábbi szelekciós ismérveivel. Láttuk, hogy az 1984-es monográfiáig ez a szempont „a büntetés célja” volt, ezt váltotta fel a monográfiában „a cselekmény társadalomra veszélyessége”. Ez utóbbi szempont is eltűnt a legutóbbi formulából, de megmaradt az 1987-es jegyzetből az „úgy kell elbírálni, mintha az eredmény be sem következett volna.” A tankönyvi példa ennek kapcsán az, hogy a közlekedési baleset sértettjét a kórházban meglátogatja süketnéma felesége és ételt dug a szájába, amitől a sértett megfullad. Ezt – és az ezzel rokon eseteket – aligha lehet úgy elbírálni, mintha az eredmény be sem következett volna. Ha pedig az „elkövetéskor fennforgó feltételek alapján” „irreális” eredmény következett be, akkor az adekvát kauzalitás körében kimunkált „ex post” megítélés kerül alkalmazásra.

Röviden Tokaji legutóbbi álláspontja így összegezhető:

Az okozati összefüggés vizsgálata körében el kell határolni az okozati összefüggés tényét és relevanciáját. Az okozati összefüggés ténye szempontjából a feltételek egyenértékűségét kell elfogadni és a gyakorlatban a *c.s.q.n.* formulával lehet ellenőrizni. A tényleges okozati összefüggés relevanciáját két szempont zárhatja ki: a) az ex post megítélés alapján vizsgált adekvancia hiánya és b) az eredmény objektív elkerülhetlensége alternatív jogszerű magatartás esetén.

Tokaji a relevancia vizsgálatával túllépett a ténybeli okozati összefüggésen, azt rendszertanilag elkülönítette az okozati összefüggéstől, de az objektív beszámítás tanát nem fogadta el. Az én megfigyelésem szerint, ha Tokaji csak a szándékos tevéses bűncselekményre alkalmazott objektív beszámítási tant tartotta volna szem előtt, annak az elfogadása számára is lehetséges lett volna. De ő az „okfolyamat emberi uralom alatt tartása” kritériumát, amely lehetővé teszi a mulasztásos eredményelődés egy közös fogalom alá vonását, nem tudta magáévá tenni. Számára jobb megoldásnak tűnt a tevéses eredménybűncselekményeknél valódi okozásról beszélni, a mulasztás esetén – általában – az okozatosság hiányáról, amelyet azonban helyesebb „a kauzális törvényszerűségekhez viszonyítva megközelíteni.”²¹ Azon nyilván lehetne vitázni, hogy a „nem kauzális, de ahhoz viszonyuló”²² összefüggés a mulasztás jellemzésére mennyivel találóbb, mint „az okfolyamat emberi irányíthatósága”.

²⁰ Nagy Ferenc – Tokaji Géza: A magyar büntetőjog általános része. Szeged, 1993. 48. p.

²¹ I. m. 47. p.

²² I. m. 49. p.

2. Okozatossági elméletek

a) A feltételek egyenértékűsége²³

A feltételek egyenértékűségének elmélete *Glaser* (1858) és *Buri* (1873) nevéhez kapcsolódik. Az eredmény bekövetkezésének minden feltételét egyenértékűnek, ekvivalensnek tekinti. Elterjedt megfogalmazása szerint: valamely cselekmény akkor oka az eredménynek, ha a cselekmény gondolatban nem hagyható el anélkül, hogy az eredmény ne maradna el. A cselekmény tehát az eredmény *conditio sine qua non*-ja. Ezt a teóriát fogadta el Németországban a régi Birodalmi Bíróság és a II. világháború után a Szövetségi Törvényszék is, éppígy az osztrák bíróságok gyakorlata.

A *c.s.q.n.* formula alkalmazása egy hipotetikus eliminációs eljárást feltételez, azaz gondolatban ki kell hagyni a cselekményt és aztán vizsgálni kell, hogy így is bekövetkezne-e az eredmény vagy elmaradna. A *c.s.q.n.* formula azonban nem ad magyarázatot magára az okozatosságra. A formula akkor alkalmazható, ha tudjuk, hogy a cselekmény és az eredmény között okozati kapcsolat áll fenn. Ha az ok hatásmódját nem ismerjük, akkor a formula nem mond semmit. Az okozati összefüggés megléte akkor állapítható meg, ha azt a tapasztalati tudás, a mértékadó szakemberek körében általánosan elismert tételek alapján állítani lehet, ha tehát cselekmény és eredmény között törvényszerű kapcsolat állt fenn. Ez a valóságos kapcsolat két lépcsőben vizsgálendő. Először az, hogy általában létezik-e ilyen törvényszerű összefüggés. Majd az, hogy a konkrét történeti tényállás ennek az általános törvényszerűségnek az érvénye alá vonható. Az előbbi lesz a *propositio maior*, az utóbbi a *propositio minor* és a *conclusio* az okozatosságra vonatkozó kijelentés.

A feltételek egyenértékűségét valló filozófiai felfogás alapján tehát két formula (módszer) alakult ki, a *c.s.q.n.* formula és a törvényszerű feltétel formulája.

A feltételek egyenértékűségéből következik, hogy az okozati összefüggés megállapításához elegendő az, hogy a cselekmény *együk* oka volt az eredménynek. Nem szükséges, hogy kizárólagos vagy döntő oka legyen. Az okozati összefüggés tehát megállapítható, ha a cselekmény csak a sértett vétkes közrehatásával együtt idézi elő az eredményt, ha a cselekmény a sértett rendkívüli testi vagy lelki adottságai miatt idézte elő az eredményt, és az okozati összefüggés megállapításának nem akadályozza az okozati összefüggés atipikus volta és közömbös az is, milyen távol esik időben a cselekmény a bekövetkezett eredménytől.

A *c.s.q.n.* formulával szemben leginkább azt hozzák fel, hogy felmondja a szolgálatot, ha olyan hipotetikus tartalék-okok állnak készenlétben, amelyek ugyanolyan módon és időben ugyanazt az eredményt előidézték volna, vagy ha az eredményt több, egymástól függetlenül ható ok idézte elő. Ilyenkor hiába hagyjuk el gondolatban a magatartást, az eredmény akkor is bekövetkezett volna. Ezen a nehézségen kísérrel segíteni a *c.s.q.n.* formula pontosított változata, amely az eredmény bekövetkezését hely, idő és mód tekintetében konkretizálja. Az ennek ellenére fenntartott aggályok miatt a német és az osztrák irodalom a törvényszerű feltétel formuláját részesíti előnyben, amely nem azt vizsgálja, hogy mi történt volna...

²³ *Trifflerer*, i.m. 123–126. p., továbbá *Jescheck*, Hans-Heinrich: *Lehrbuch des Strafrechts. Allgemeiner Teil*. 4. Aufl. Berlin, 1988. 251–255. p.

hanem azt, hogy mi történt valójában. Egyik megfogalmazása szerint azt kell vizsgálni, hogy a cselekményhez azt időben követő külvilági változások kapcsolódtak-e, amelyek a cselekménnyel törvényszerű kapcsolatban állnak.

A gyakorlatban a *c.s.q.n.* formulája azért él tovább, mert a gyakorlatban igazán problematikus esetek ritkán fordulnak elő és az egyszerű esetekben a formula nagyon jól használható.²⁴

A német bírósági gyakorlat a feltételek egyenértékűsége alapján a problematikus esetekben a következő megoldásokra jut.

A cselekmény akkor is okozatos, ha az eredményt csak harmadik személynek vagy magának a sértettnek a cselekményhez kapcsolódó magatartása idézi elő. Az ilyen magatartás nem „szakítja félbe” az okozati összefüggést. Így pl. okozati összefüggés áll fenn a baleset okozása és a halál között, ha a halált közvetlenül a sértett sérülése következtében bekövetkező félrenyelés okozza. A gyakorlat nem fogadja el a *Frank* által megfogalmazott „regresszus-tilalmat”. Ez így szólt: nem tekinthető oknak az a feltétel, „amely csupán előfeltétele egy olyan feltételnek, amely szabadon és tudatosan (szándékosan és bűnösen) az eredmény előidézésére irányult.”

Megkülönböztethető ettől az okozati összefüggés „megszakadása”. Hiányzik az okozati összefüggés, ha a cselekmény azért nem hat az eredményre, mert egy későbbi esemény, tőle függetlenül új okozati láncolatot indít el, amely „leelőző okozatosságként” egyedül idézi elő az eredményt. Az eredményt mindig konkrét formájában kell vizsgálni. Így okozatos az a cselekmény is, amely az eredmény bekövetkezését, ha csak kis mértékben is, de meggyorsítja. Így pl. aki a haldoklót megöli. A ténylegesen ható cselekmény okozatosságán nem változtat az, hogy ugyanez az eredmény ugyanebben az időben egy másik „tartalék-ok” folytán éppígy bekövetkezett volna.

Az okozati összefüggés fennáll az ún. alternatív okozatosság (nevezik még kettős kauzalitásnak is) esetében is. Ez akkor forog fenn, ha több olyan, egymástól független feltétel hat, amely egyenként is elégséges lett volna az eredmény előidézésére. Így pl. ha ketten adnak le egyenként halálos lövést egy időben a sértettre. Az okozatosság megállapítható az ún. „kumulatív okozatosság” esetében is, ha az eredményt az egymástól függetlenül végbevitt cselekmények csak együtthatásuk, összetalálkozásuk révén idézik elő. A feltételek egyenértékűségének teóriáját mindegyik okozatossági felfogás felhasználja. Míg azonban az e teóriát vallók az okozati összefüggés vizsgálatát a *c.s.q.n.* vagy a törvényszerű összefüggés megállapításával bevégezik és a szélesen megállapított felelősség korrekcióját csak a bűnösség körében tartják lehetségesnek, addig más nézetek indokolatlannak tartják a felelősség tárgyi alapjainak ilyen széleskörű megvonását és vagy az okozati összefüggés fogalmán belül keresnek a felelősséget szűkítő szempontot, vagy az okozati összefüggésre építenek egy további, önálló vizsgálati szintet.

²⁴ Triffterer, i. m. 124. p.

b) Az adekvát kauzalitás tana és a relevancia-elmélet²⁵

A feltételek egyenértékűségének tana régebben különösen a praeterintencionális bűncselekményeknél vezetett nehezen elfogadható eredményekre. Így pl. a Birodalmi Bíróság megállapította az okozati összefüggést, amikor egy egyszerű arculütés folytán a sértett megvakult, amikor a vérzékenységekben szenvedő sértettet kő találta el és ennek folytán meghalt. Ennél a konstrukciónál az okozati összefüggés végleg kijelölte a büntetőjogi felelősség terjedelmét. A felelősség a tárgyi okozáson alapult.

Az ilyen méltánytalanságok kiküszöbölésére dolgozta ki az adekvát kauzalitás tanát Johannes v. Kries (1886) freiburgi fiziológus. Abból indult ki, hogy a praeterintencionális bűncselekmények létjogosultságát az adja meg, hogy az alapcselekmény a súlyosabb eredmény veszélyét idézi elő. Ezért a súlyosabb felelősséget csak az eredmény bekövetkezését tipikusan előmozdító tettesi magatartásért lehet megállapítani. A teóriának különböző megfogalmazásai ismeretesek, amelyek főként a „valószínűség” és az „előreláthatóság” fogalmával operálnak. Az egyik (negatív) megfogalmazás szerint „nem lehet egészen valószínűtlen, hogy a cselekmény az eredményt vonja maga után”. Más megfogalmazás szerint az adekvanciát egy objektív utólagos prognózis alapján kell megítélni, azaz a bírónak arra a kérdésére kell választ adnia, hogy egy objektív szemlélőnek számolnia kellett-e az utóbb bekövetkezett oki lefolyással. Ezt azonban a teória hívei közül többen a tettes különtudásával egészítik ki, és ez már egyértelműen bűnösségi szempont.

Míg a Birodalmi Bíróság büntető tanácsai kezdettől a feltételek egyenértékűségét fogadták el, addig a civiljogi tanácsok az adekvát kauzalitás tanát alkalmazták, aminek az okát főleg a veszélyes üzemért való objektív felelősségben lehetjük meg. Ez a kettősség mindmáig megmaradt.

Az adekvát kauzalitás tana az okfogalmon belül tesz kísérletet a felelősség körének szűkítésére, mert jogi értelemben vett oknak csak az adekvát okot tekintik.

A feltételek egyenértékűségéből indul ki a relevancia-elmélet is, de ezt követően, egy önálló lépcsőben, az ok relevanciáját vizsgálja. Egyik megfogalmazása szerint a szóbanlévő *tényállás értelme* alapján válaszolható meg a relevancia kérdése.

Mindkét okkiválasztó elmélet szempontjainak a figyelembe vételére törekszik az objektív beszámításról szóló tan.

3. Az objektív beszámításról szóló újabb tan

Láthattuk korábban, hogy *Viski* már a 60-as években figyelemmel kísérte az objektív beszámítás tanában bekövetkezett újabb fejleményeket és hasznosította a saját felfogásának kialakításában. Az azóta eltelt évtizedekben nagy irodalma keletkezett a témának, egy lezárt „kész” teóriáról mégsem beszélhetünk. Annyi mondható el, hogy már kirajzolódtak a teória körvonalai, amelyeket a normatív szempontok – a büntetőjogi norma értelme és célja – érvényesítése jellemez és kiformalódnak azok a kritériumok, amelyek a kauzalitáshoz kapcsolódóan a cselekmény objektív beszámíthatóságát megalapozzák. Ezek lényegében mindmáig a *Roxin* által 1970-ben

²⁵ *Triffnerer*, i. m. 126–128., továbbá *Jescheck*, i. m. 255–257. p.

megjelölt négy szempont körében mozognak.²⁶ Ezek: a rizikócsökkentés hiánya, a jogilag releváns rizikó megteremtése, a megengedett rizikó növelése és a hiányzó rizikómegszüntetése. Az alapkoncepció és az alkalmazási terület tekintetében meglévő egyetértésen kívül még minden más vitatott, így pl. az, hogy az objektív gazdasági kötelesség megsértése az objektív beszámítás körébe tartozó kritérium-e. Vitatott továbbá a beszámítási kritériumok száma, és a kritériumok tartalma és ezeknek egymáshoz való viszonya.

Jescheck megfogalmazása szerint az emberi cselekmény által okozott eredmény objektíve akkor számítható be, ha a cselekmény a védett elkövetési tárgyat jogilag tiltott módon veszélyezteti és a veszély a tényállásszerű eredményben valósult meg.²⁷ *Lenckner* szerint: „a tényállásszerű eredmény csak akkor számítható be, ha a tettes az ezzel okozati kapcsolatban lévő cselekményével az adott jogtárgy védelmét szolgáló magatartási norma ellenére, azaz tilalomellenesen az eredmény bekövetkezésének veszélyét idézte elő, illetve ezt a veszélyt fokozta és az eredményben éppen ez a jogilag tilalmazott veszély valósult meg.”²⁸

Az objektív beszámításról szóló újabb tan előnyének tekintik, hogy a beszámítási kritériumok számát megnövelve differenciáltabb és pontosabb értékelést tesz lehetővé.²⁹

A következőkben az objektív beszámítás felfogását mutatjuk be néhány ismertebb szerzőnél.

*Triffierer*³⁰ az objektív beszámítás kritériumainak csoportosítását a fent idézett formulák nyomán egyrészt a rizikó előidézése, másrészt a rizikó megvalósítása körül végzi el. Ennek folytán az objektív beszámítás két lépésben megy végbe. Az elsőt nevezi „általános objektív beszámítás”-nak, a másodikat „speciális objektív beszámítás”-nak.

Az *általános objektív beszámítás* keretében azt kell vizsgálni, hogy a tettes cselekménye a tényállás megvalósításának jogilag helytelenített veszélyét idézi-e elő (röviden: rizikó-előidézés). Ezt *Triffierer* egyjelentésűnek tekinti azzal, amit a gondatlan bűncselekmények körében „objektív gondossági kötelességszegésnek” neveznek.

Az általános objektív beszámítás összetevői: a tényállásszerű eredmény objektív előreláthatósága és a szociális inadekvancia.

A tényállásszerű eredmény objektív előreláthatósága egy utólag végbevitt, ex ante prognózist jelent egy objektív megfigyelő szemszögéből. Ez tehát egy absztrakt veszélyességi ítélet.

A szociális inadekvancia a meg nem engedett rizikó vállalását jelenti. Amíg a veszélyes magatartások a szociális adekvancia (a megengedett rizikó) keretén belül maradnak, jogi felelősséget objektíve nem alapozhatnak meg, akkor sem, ha az eredmény objektíve előre látható.

²⁶ *Viski*, i. m. 367. p., továbbá *Roxin*, Claus: Pflichtwidrigkeit und Erfolg bei fahrlässigen Delikten. Zeitschrift für die gesamte Strafrechtswissenschaft, 1962. 411. s. köv. p.

²⁷ *Jescheck*, i. m. 258. p.

²⁸ *Schönke*, Adolf – *Schröder*, Horst: Strafgesetzbuch. Kommentar. 24. neubearbeitete Aufl. von Theodor Lenckner, Peter Cramer, Albin Eser, Walter Stree. München, 1991. 159. p. (Lenckner)

²⁹ *Triffierer*, i. m. 129–130. p.

³⁰ *Triffierer*, i. m. 128. és 144–155. p.

Példák az osztrák gyakorlatból: alkoholtartalmú ital kiszolgálása gépjárművezetőnek „még épp” szociálisan adekvát, viszont már nem az a súlyosan ittas vezető további kiszolgálása szeszesitalal.

A *speciális objektív beszámítás* a rizikó megvalósulásának a vizsgálatát jelenti. Azt kell vizsgálni, hogy a tettes által előidézett rizikó a konkrét eredményben öltött-e testet. Ennek a vizsgálatát természetesen megelőzi a kauzalitás megállapítása.

A speciális objektív beszámítás elemei: 1. a konkrétan bekövetkezett eredmény objektív előreláthatósága (adekvancia-összefüggés); 2. a rizikó-összefüggés (a norma védelmi célja); 3. rizikófokozás a jogszerű alternatív magatartáshoz képest (elkerülhetőség).

ad. 1. E körben annak a vizsgálatára kerül sor, hogy az eredmény konkrét bekövetkezésének módja objektíve előrelátható volt-e. Azt kell tehát vizsgálni, hogy a bekövetkezett oki folyamat nem volt-e atipikus, azaz nem esik-e teljességgel kívül az általános tapasztalati tudáson. Az osztrák irodalomban ezt a kritériumot „adekvancia-összefüggés”³¹-nek nevezték el. Az adekvancia-összefüggésen kívül esik pl. az, ha a sértett egy kisebb sérülés folytán kizárólag azért vérzik el, mert vérszegénységben szenved; ha a kisebb sérülést ellátó orvos egészen rendkívüli orvosi műhibát követ el. Ezzel szemben a szokásos komplikációk, pl. vérmérgezés, fertőződés, szivgyengeség vagy gyakrabban előforduló műhibák az általános tapasztalati tudás határain belül maradnak.

ad. 2. A „tipikus”-nak tekintett okozati folyamatoknál az objektív beszámításhoz szükséges továbbá az is, hogy a cselekménnyel megvalósított objektív gondosságellenesség épp az eredmény bekövetkezésében öltött testet. Ausztriában ezt az összefüggést „rizikó-összefüggés”³²-nek nevezik. A rizikó-összefüggés vizsgálatának előfeltétele, hogy az adekvancia-összefüggés megállapítható legyen. A rizikó-összefüggés a megsértett gondossági norma védelmi céljának a vizsgálatát jelenti. Egy példa az osztrák judikaturából: egy személygépköcsi és egy moped közeledik egy kereszteződéshez. A moped vezetője figyelmen kívül hagyta az elsőbbségadási kötelezettségét és az összeütközés során életét vesztette. A személygépjármű vezetője tompított fénnel közlekedett és túllépte az ilyen világítás mellett megengedett legnagyobb sebességet. Az osztrák Legfelsőbb Bíróság szerint a tompított fény használatánál a látási viszonyok által megengedettnél nagyobb sebességgel való haladás nem áll „jogellenességi összefüggésben” a balesettel, ha az érintett járművezetők egymást a járművek kivilágítása folytán már messziről láthatták. A tompított fénnél a látási viszonyoknak megfelelő haladás szabálya azt célozza, hogy a fénynyaláb által megvilágított tárgyak időben észlelhetők legyenek. Ezért a védelmi célon kívül esik pl. egy olyan járművel összeütközés, amely a saját világítása folytán már messziről észlelhető.

A rizikó-összefüggés körében vizsgálandók azok az esetek, amelyeknél a cselekmény és az eredmény közé harmadik személy, vagy maga a sértett hibás magatartása iktatódik be. Ilyenkor egymástól el kell határolni az *első okozó* és az ehhez kapcsolódó *másik személy* rizikó-szféráit. E tekintetben az osztrák gyakorlat nem egységes. A rizikó-összefüggést általában tagadják a baleset helyszínére közlekedő mentő-jármű baleseténél, viszont általában megállapítják a rizikó-összefüggést a

³¹ Az elnevezések *Burgstallertől* származnak, ld. *Triffierer*, i.m. 149–150. p.

³² I.m. 149–150. p.

baleset helyszínén megjelenő harmadik személy hibás magatartása folytán beálló további kár esetén az első okozó tekintetében. Nem egységes a megítélése a baleset után a kórházba menet bekövetkezett balesetnek. Egyesek elvileg zárják ki a rizikó-összefüggést, mások viszont akkor megállapíthatónak tekintik, ha az eset különös sürgőssége miatt a mentő rendkívül gyorsan közlekedett. Egy megfogalmazás szerint az első okozónak akkor nem számítható be az eredmény, ha az eredmény az utólagos magatartás nélkül valószínűleg nem következett volna be. A rizikó-összefüggésen kívül esnek az ún. késői következmények, pl. ha a régen elszenvedett és már meggyógyult testi sérülés utóbb mégis halált okoz.

ad. 3. Ha az eredmény a maga konkrét voltában akkor is bekövetkezett volna, ha a tettes gondos magatartást tanúsított volna, akkor a konkrét esetben nem realizálódott a gondosságsértő magatartással előidézett rizikó. Az eredmény ezért objektíve nem számítható be. Viszont objektíve beszámítható az eredmény, ha a gondosságsértő magatartással az eredmény bekövetkezésének a kockázata bizonyíthatóan megnőtt, fokozódott. (A rizikó-fokozási elméletet *Roxin* a gondatlan bűncselekményekre nézve dolgozta ki.)

Azt, hogy a tettes gondosságsértő magatartása a jogszerű alternatív magatartással szemben fokozta-e az eredmény bekövetkezésének a kockázatát, ex post szemlélettel kell megállapítani. Példák az osztrák judikaturából: A vádlott gépjárművével a 60 km/h sebességkorlátozás ellenére 80 km/h sebességgel haladt és elütött egy, az úttesten átfutó gyalogost. Az összeütközéskor a jármű sebessége 76 km/h volt, a sebességkorlátozás megtartása esetén 53 km/h lett volna. „A vádlott jogszerű magatartása esetén részben már a sebességkülönbség, részben pedig a jármű baleset előtt bekövetkezett lassulása, részben pedig a lerövidült megállási út folytán az eredménybekövetkezés negatív esélye jelentős mértékben csökkent volna.”

Másik példa: a tehergépjármű vezetője kerékpárost előzve nem tartotta meg az oldaltávolságot. A – kívülről nem láthatóan ittas – kerékpáros a gépjármű kerekei közé esett és halálos sérülést szenvedett. A kerékpáros akkor is a kerekek közé esett volna, ha a gépjármű vezetője az oldaltávolságot tartotta volna, ezért a gondosságsértő magatartás nem jelentett kockázat-fokozást.

A rizikó-fokozási elméletből következik, hogy objektíve nem számítható be az olyan magatartás, amely csökkenti a rizikót. Így pl. objektíve nem számítható be a tettes cselekménye, ha a sértett fejére mért baltacsapást úgy hártítja el, hogy a csapás a sértett vállát érve okoz sérülést.

Trifflerer objektív beszámítási felfogásával kapcsolatban megjegyezzük, hogy az ún. általános (generális) objektív beszámítás keretében vizsgált objektív gondossági kötelességszegés és szociális inadekvancia mások felfogása szerint nem része az objektív beszámításnak. Az objektív gondossági kötelességszegést sokan nem tekintik általános bűncselekményfogalmi ismérvenek és csak a gondatlan bűncselekményeknél tárgyalják, illetve az objektív gondossági kötelességszegést és a szociális inadekvanciát a jogellenesség körében tárgyalják.

A *Trifflerer* által a speciális objektív beszámítás körében tárgyalt kérdéseket a modern irodalom széles körben hasonlóan kezeli.

Az osztrák gyakorlatot bemutató *Leukauf-Steininger*-féle kommentár³³ az objektív beszámítás körében az adekvancia-összefüggést, a rizikó-összefüggést és a jogszerű alternatív magatartás esetét tárgyalja.

A német irodalomban *Jescheck* az objektív beszámítás körében három kérdést emel ki:³⁴ a) a jogilag helytelenített rizikó hiányát, b) ha az eredmény a norma védelmi célján kívül következett be, c) a jogszerű alternatív magatartás esetét. Az utóbbi kettőnél rámutat arra, hogy ezek különösen a gondatlan bűncselekményeknél jutnak jelentőséghez. Valóban erről van szó. Mint már annyiszor a büntetőjogi dogmatika fejlődése során, bizonyos bűncselekmény-kategóriákra nézve kimunkált szempontok „léptek át” az általános bűncselekménytanba.

Az objektív beszámítás elméletének egyik leghatásosabb kifejtése a német Harro: *Otto*tól származik.³⁵ Az ő felfogásában a kauzalitás nem önálló tényállási ismérv, hanem feloldódik az objektív beszámításban, annak egyik elemét alkotja. (Ez ellen fordult *Tokaji*, mint láthattuk.)

Az objektív beszámítás körében először két alapkérdésre keres választ: a) Bekövetkezett-e a tényállásban leírt jogtárgysértés? b) Beszámítható-e ez az eredmény a tettesnek, mint az ő jogellenes műve, azért, mert a tettes elkerülési kötelessége megsértésén alapul? A második kérdés két további kérdésre osztható: a) beszámítható-e az eredmény a tettesnek, mint az ő műve (ez az objektív eredménybeszámítás), és b) ezt követően vizsgálható, hogy az eredmény a tettesnek jogellenes eredményként beszámítható-e (ez a jogellenes eredmény beszámítása).

Otto abból indul ki, hogy a tényállásban meghatározott eredményelhárítási kötelességgel a törvényhozó a személy azon képességéhez fordul, hogy a kauzális történést meghatározott módon irányítani képes. A magatartás irányíthatósága tehát az eredménybeszámításnál központi jelentőséghez jut.

Jogkötelesség-ellenes akkor lesz a tettes cselekménye, ha a védett jogtárgy tekintetében a megengedett mértéken túlmenő veszélyt (rizikót) idézett elő vagy ezt fokozta és ez realizálódott a jogtárgysértésben.

Az eredmény beszámítása egy ténybeli és egy normatív összefüggést feltételez a cselekmény és az eredmény között.

Azt, amit az irodalomban sokan okozati összefüggésnek neveznek, *Otto* „ténybeli összefüggésnek” nevezi. Az ismert teóriák szokásos bírálatát elvégezve nem áll meg a „törvényszerű összefüggés” formulájánál. E formula hibájának rója fel, hogy ugyan jól használható ott, ahol meghatározott esemény és meghatározott eredmény között a hatás-összefüggés ismert. Ezzel szemben problematikus az alkalmazása azokban az esetekben, amelyekben a hatás-összefüggés részleteiben nem ismert, továbbá a pszichikai szférában, amelyben a pszichikai összefüggések törvényszerű összekapcsolódása általános érvennyel nem bizonyított.

Az természetes, hogy semmiféle formula nem helyettesítheti a tárgyra vonatkozó természettudományos ismereteket – ez kiderült a Contergan-ügyben. Ami pedig a pszichikai szférát illeti, a törvényszerű feltétel formulájának az alkalmazásával szemben azt hozták fel, hogy a „pszichikai kauzalitás” mindaddig pusztá

³³ *Leukauf, Otto – Steininger*, Herbert: Kommentar zum Strafgesetzbuch. 3. Aufl. Eisenstadt, 1992. 32–36. p.

³⁴ *Jescheck*, i. m. 257–259. p.

³⁵ *Otto*, Harro: Grundkurs Strafrecht. Allgemeine Strafrechtslehre. 4. Aufl. Berlin – New York, 1992. 53–65. p.

feltételezéseken alapul, amíg nem bizonyíthatók azok a természeti törvények, amelyek e körben érvényesülnek. A joggyakorlat e körben ezért már hosszú idő óta nem okozati összefüggésről beszél, hanem „motivációs összefüggésről”, annak a megállapításáról, hogy kellőképpen bizonyított, hogy egy esemény egy személy cselekményének motívuma volt. Valójában e körben a szigorúan vett okozatossági törvény helyett megelégednek egy valószínűségi összefüggéssel.

Az elmondottak értelmében „okozati összefüggés” helyett helyesebb a ténybeli összefüggést „hatás- és feltétel-összefüggés”-nek nevezni. *Otto* így foglalja össze az elmondottakat: „Meghatározott események kauzális okai és személyek meghatározott cselekményeinek okai ezen események és cselekmények hatékony feltételei.”

A ténybeli összefüggés szükséges feltétele az eredmény beszámításának. Ahhoz, hogy az eredmény a tettesnek a „saját műveként” legyen beszámítható, szükséges a ténybeli összefüggésen túl a normatív összefüggés is. A tettes azért a történést felel, amelyet irányítani képes. Az irányíthatóság azt jelenti, hogy egy történet egy személyre vezethető vissza, mint a történet alanyára.

Az irányíthatóság tárgya nem az eredményelőidkezés, hanem azoknak a veszélyeknek a megteremtése vagy fokozása, amelyek az eredmény bekövetkezésében realizálódhatnak. E szerint: Valamely eredmény egy ember műveként akkor számítható be, ha létrehozta vagy fokozta azt a veszélyt, amely az eredményben realizálódott.

Az ún. „felelőségi elv”-ből következik, hogy minden ember elvileg csak a saját magatartásáért felelős, mások magatartásáért nem. Ennek az elvnek alapján el kell határolni a saját felelősségre történt önveszélyeztetést és másoknak harmadik személyek által történt veszélyeztetését.

Az önveszélyeztetésre példa: *A* védekezés nélkül közöszl *B*-vel, pedig tudja, hogy *B* AIDS-fertőzött. Ha *A* megfertőződik, *B* nem felel a testi sértésért, mert *A* ezt a veszélyt tudatosan és önként vállalta. Az eredményt tehát neki kell beszámítani. Aki önként vállal egy veszélyt, másokat kizár az e veszély realizálódásáért való felelősségből akkor is, ha ezek közreműködtek is a realizálásban.

A felelőségi elv azonban nem zárja ki a felelőséget olyan jogtárgysértésekért, amelyek csak harmadik személy kapcsolódó kötelességellenes vagy kötelességszerű magatartása folytán realizálódnak, azonban már az „első veszélyeztetés” hozzájárult előidkezésükhöz. Példa: *A* *B*-t figyelmetlenségből elgázolta. *B* életét gyors műtét megmentheti. A mentőkocsi vezetője egy vakmerő előzés során balesetet okoz, és így *B* egy fél órával később érkezik a kórházba, ahol meghal. *A*-nak *B* halálát be kell számítani, mert az „első veszélyeztetés” tilalma átfogja a mentési cselekmények által kiváltott veszélyeket is.

A beszámítási összefüggés félbeszakítása megjelölés alatt tulajdonképpen más összefüggésben azok a kérdések köszönnek vissza, amelyeket *Frank* az okozati összefüggés félbeszakításával kívánt megoldani. A beszámítási összefüggést félbeszakíthatja harmadik személy, a sértett, vagy egy gondatlanul előidézett veszélyhelyzet szándékos felhasználása révén maga a tettes.

Harmadik személy akkor szakíthatja félbe a beszámítási összefüggést, ha a jogtárgysértés nem az „első tettes” által létesített vagy fokozott veszélyt realizálja, hanem egy olyan veszélyt, amelynek „felelős szerzője” egy másik személy. A „második tettes” felelős magatartásával kizárja az „első tettest” a történet irányításából. Példa: *A* figyelmetlenségből elgázolja *B*-t, aki életveszélyes sérüléseket szenved. A helyszínen megjelenik *C*, aki szándékosan halálra gázolja a haldokló *B*-t. *A*-nak a testi sértés, *C*-

nek a halál okozása lesz beszámítható. Egymagában a harmadik személy beiktatódása nem feltétlenül zárja ki a beszámítási összefüggést. Példa: *A* figyelmetlenségből elgázolja *B*-t, aki súlyos sérüléseket szenved. A kórházban *B* orvosi műhiba folytán meghal. *A* mellett az orvosnak is beszámítható *B* halála. Csak az orvos durván kötelességszegő magatartása szakítaná félbe a beszámítási összefüggést.

A beszámítási összefüggést kizárhatja a sértett magatartása is, ha ezzel önként, a saját felelősségére a kockázat ismeretében teszi ki magát ennek. Példa: A baleset sérültje kórházba kerül, ahol a műtétet követően az orvos ágynyugalmat és alkoholtilalmat rendel el. A beteg látogatójával a kertbe megy és alkoholt fogyaszt, ennek folytán meghal. A baleset okozójának a testi sértés számítható be, a halál okozása nem. A beszámítási összefüggést félbeszakíthatja maga a tettes is. Példa: *A* figyelmetlenségből elgázolja *B*-t, aki sérüléseket szenved. Azért, hogy a balesetnek ne maradjon tanúja, *A* halálra gázolja a sérült *B*-t. *A*-nak a testi sértés mellett a halál okozása önállóan lesz beszámítható.

A szociális adekvanciát Otto az objektív beszámítás körén kívül vizsgálja és felelősségkorlátozó körülményként jogellenességet kizáró oknak tekinti.³⁶

Azt ebből a vázlatos áttekintésből is láthattuk, hogy az objektív beszámítás elmélete az egységes alap gondolat ellenére különböző rendszereket és főképpen terminológiai tekintetben igen nagy változatosságot teremtett. Mindenféle „rizikó-fokozási” tannal szemben Baumann azt veti fel, hogy „nehezen indokolható meg az, hogy a tettes magatartása a jogtárgyat nem hozta veszélybe, ha ténylegesen bekövetkezett a jogtárgysértés.”³⁷

Annak ellenére, hogy az objektív beszámítás tana a beszámítási kritériumok számának növelésével differenciáltabb megközelítést és nagyobb pontosságot ígér, mégis megmarad az eltérő vélekedések lehetősége éppen az ún. „kritikus” eseteknél. Példaként csak néhány esetre hivatkozunk:

Azt az esetet, amikor a baleset sérültjét a mentő kórházba szállítja és a mentőautó útközben balesetet szenved, *Burgstaller* és *Kienapfel* mint „teljesen atipikus okozati folyamatokat” kizárja az adekvancia-összefüggésből és ezzel az objektív beszámítás köréből.³⁸ *Otto* szerint az első baleset okozójának beszámítható a második is.³⁹ Míg a sértett különleges tulajdonságai következtében bekövetkező súlyos eredményt (vékony koponyacsont, vérzékenység, stb.) *Leukauf* és *Steininger* az adekvancia összefüggés hiánya okából kizárja az objektív beszámítás köréből,⁴⁰ addig *Jescheck* szerint a norma védelmi célja az ilyen atipikus veszélyeztetéseket is átfogja és a jogilag helytelenített veszély az eredményben realizálódott.⁴¹

Az eltérő vélekedések lehetőségét tehát az objektív beszámítás tana sem küszöböli ki. Láthattuk azt is, hogy a különböző ún. okkiválasztó (felelősségzűkítő) okozatossági elméletek a felelősség „ésszerű” korlátozását magának az okozatosság fogalmának a segítségével kívánták elérni, míg a feltételek egyenértékűségét valló okozatossági felfogás ezt a korrekciót alapvetően a bűnösség vizsgálata körébe utalta. Az objektív beszámítás tana módszertanilag kétségkívül előrelépést jelent abban, hogy

³⁶ I. m. 65–66. p.

³⁷ *Baumann, Jürgen – Weber, Ulrich*: Strafrecht. Allgemeiner Teil. 9. Aufl. Bielefeld, 1985. 231. p.

³⁸ *Leukauf – Steininger*, i. m. 35. p.

³⁹ *Otto*, i. m. 61–62. p.

⁴⁰ *Leukauf – Steininger*, i. m. 35. p.

⁴¹ *Jescheck*, i. m. 259. p.

a filozófiai értelemben vett okozatosság fogalmát nem terheli oda nem illő szempontokkal és a felelősség jogszemponitú, normatív korlátozását egy a természettudományos okozás vizsgálatát követő, erre épülő, de dogmatikailag önálló szinten vizsgálja.

Mivel azonban a „szűrés” szempontjait részben az okkiválasztó okozatossági elméletektől kölcsönzi (pl. adekvancia-összefüggés), illetve az egyes tényállások értelmezése körében kialakult szempontokat (pl. a norma védelmi célja) emeli be az objektív beszámítás fogalmába, kényszerűen átveszi mindazokat a vitapontokat, amelyek az objektív beszámítási kritériumokat eredeti helyükön jellemezték. Csak példaként kívánunk utalni arra, hogy az adekvát kauzalitás teóriáját ért bírálatok attól nem veszítik el jogosultságukat, hogy az adekvancia-összefüggés immár az objektív beszámításon belül foglal helyet. A módszertani, rendszerezési szempontot helyezi előtérbe az a megközelítés, amely a *Frank*-féle „okfolyamat félbeszakítását” immár nyugodt lelkiismerettel, a módszertani tisztaságnak megfelelően, az objektív beszámítás körében a „beszámítási összefüggés félbeszakítása” néven tárgyalja.

4. Záró megjegyzések

Maurach írta 30 évvel ezelőtt az okozatossági teóriák közti vita értékelése kapcsán, hogy „gyakorlatilag tehát csak egy módszertani vitáról van szó.”⁴²

A dolog mégsem ilyen egyszerű. Ámbár lehet, hogy a jogalkalmazási eredményt tekintve különböző teóriák végső fokon azonos következtetésre juthatnak.

Ennek az írásnak az első részében nyomon követhettük *Tokaji* Géza törekvését a feltétel-egyenértékűségi elmélet által olykor túlságosan szélesre méretezett tárgyi felelősség tárgyi alapon történő szűkítésére, annak érdekében, hogy a büntetőjogi felelősségre vonás céljához igazodva legyen megrajzolva az okozásért való felelősség hatása. Az írás utolsó részében bepillantottunk az objektív beszámítás újabb teóriáiba.

Azt láttuk, hogy a laza, távoli, irreális okozati összefüggés „kiszűrése” minden „okozatossági” vagy „objektív beszámítási” teóriának nehéz próbatétele és a beszámítási kritériumok aprólékos kimunkálására sem ígér egységes megoldást. Mindig marad egy olyan szelet ennek a kérdésnek, amely mérlegelést igényel, amelynek végső szempontja nem lehet más, mint amit *Tokaji* első okozatossági dolgozatában leírt: a büntetés (a büntetőjogi felelősségre vonás) célja. Az alapvető különbség egyrészt a feltétel-egyenértékűségi elmélet kizárólagos alkalmazása, másrészt az okkiválasztó elméletek és az objektív beszámítás tana között a büntetőjogi jogellenesség-felfogásában rejlik. Minden további szempont vizsgálata nélkül belátható, hogy az első helyen említett felfogásban szélesebb lesz a jogellenesnek minősülő magatartások köre, mint a felelősség bármilyen más módszerrel történő felfogása esetében. Az okozatosság, illetve az objektív beszámítás kérdésében lefoglalt álláspont tehát szorosan összefügg a jogellenesség kérdésével. Arra a kérdésre, hogy büntetés terhe mellett mi tilos, illetve kötelező (ez a jogellenesség kérdése), más válaszra jutunk a feltétel-egyenértékűségi elmélet kizárólagos alkalmazásával, mint az okkiválasztási elméletekkel, illetve az objektív beszámítás tanával. Ezért a különböző felfogások közötti választás egyáltalán nem csak módszertani kérdés.

⁴² *Maurach*, Reinhart: Deutsches Strafrecht. Allgemeiner Teil. Karlsruhe, 1965. 167. p.

KÁLMÁN GYÖRGYI

DIE AUFFASSUNGEN VON GÉZA TOKAJI ÜBER DEN KAUSALZUSAMMENHANG UND NEUERE ENTWICKLUNGEN IN DER KAUSALITÄTSLEHRE

(Zusammenfassung)

Mit dem Aufsatz begrüsst der Verfasser Herrn Professor Géza Tokaji anlässlich seines 70. Geburtstages.

Im Aufsatz wird zunächst ein Überblick über die Entwicklung der Auffassungen von Tokaji über das Kausalitätsproblem gegeben. Bei Zugrundelegung der Äquivalenztheorie hat Tokaji schon seit seiner ersten Veröffentlichung zum Thema eine Art Relevanztheorie vertreten, wobei er die Selektionskriterien zur Haftungsbegrenzung in seinen späteren Schriften geändert hat. Die Theorien der objektiven Zurechnung hat er jedoch abgelehnt und scharf kritisiert, vor allem deshalb, weil sie den Begriff der Kausalität mit einem anderen neuen Begriff ersetzen, mit dem der Steuerbarkeit des Verhaltens. Dieser Wechsel verschleierte den Umstand, dass es sich bei den Tätigkeitsdelikten um einen echten Kausalzusammenhang handele, bei den Unterlassungsdelikten dagegen dieser Zusammenhang fehle.

Im weiteren überblickt der Aufsatz die heutige Interpretation der Kausalitätstheorien und dann die Darlegungen der Theorie der objektiven Zurechnung bei Otto Triffterer und Harro Otto. Es werden die einzelnen Kriterien der objektiven Zurechnung dargestellt und anhand von Rechtsfällen geprüft, wie mit Hilfe dieser Theorie die traditionellen Schulbeispiele gelöst werden können.

Der Verfasser gelangt zur Schlussfolgerung, dass es sich bei der Auseinandersetzung zwischen den Kausalitätstheorien und der Theorien der objektiven Zurechnung nicht nur um einen methodologischen Streit handelt, sondern die Stellungnahme weitreichende Auswirkungen auf die Auffassung und Umfang vom Unrecht nach sich zieht.